

treball de redacció

«Montsoriu es una de las fortalezas catalanas que con más títulos reclaman su restauración... A pesar de todo ello hay que intentar salvar este monumento, al que no vacilo en calificar como el más representativo de los castillos catalanes». (Monreal, 1971).

**L'abandonament
del patrimoni:
El castell
de Montsoriu**

Josep M. Rueda i Jordi Tura

Exposició itinerant sobre el castell de Montsoriu realitzada pel Museu Etnològic del Montseny.

Quan se'ns va demanar la realització d'aquest article, vam pensar que això era una mostra que la campanya per a la conservació del castell de Montsoriu i les activitats de l'Associació que la impulsa havien tingut una ressonància externa, fora de l'àmbit estricte d'actuació de les poblacions afectades.

Aquest fou un element que ens motivà per dur-lo a terme. Aleshores se'ns plantejà el problema de com enfocar-lo, atès que, malauradament, per als gironins, tot el que és Montseny (encara que sigui de la vessant gironina), els hi sembla aliè i molt llunyà, amb la qual cosa era de suposar que amb Montsoriu, malgrat la seva entitat històrica i arquitectònica, succeiria quelcom de semblant. Per aquesta raó, abans de començar a parlar sobre la campanya i el seu perquè, sembla imprescindible situar el possible lector geogràficament, històricament i arquitectònicament.

Introducció

En un dels primers contraforts del sector llevantí del massís del Montseny, s'aixequen les ruïnes d'aquest imponent castell, sens dubte una de les mostres més notables de l'arquitectura militar medieval del nostre país.

El castell de Montsoriu es troba situat en els límits dels termes municipals d'Arbúcies i Sant Feliu de Buixalleu (la Selva), en un turó de 632,5 metres d'altitud, a la capçalera de la vall de Breda i al peu de la riera d'Arbúcies, just en el punt on s'obre la seva vall. Aquesta situació privilegiada li ofereix un ampli domini visual que abasta a més de les valls d'Arbúcies i Breda, els massissos del Montseny i les Guilleries, i també la depressió pre-litoral i la zona costanera.

Actualment s'accedeix al castell des de la carretera d'Arbúcies a Breda, pel trencant (km 7-8) de la urbanització de Fogueres de Montsoriu, fins just abans d'arribar a la masia de Coll de Castellar, d'allí seguint una pista forestal, o a través de la drecera que segueix la carena del turó, es pot pujar al castell.

Dades històriques

La manca d'una recerca documental exhaustiva i també d'una investigació arqueològica continuada fan que, en aquests moments, la informació de què disposem respecte a l'evolució, i les dades històriques relacionades amb el castell siguin puntuals i deslligades.

Les primeres referències que tenim sobre Montsoriu daten de principi del segle XI:

1002: «(...) in locum qui dicunt Monte Suriz» (Per primera vegada apareix el topònim, en un document que fa referència a la donació d'un alou situat a Montsoriu). (Rius, 1946).

1011: És esmentat un Amat de Montsoriu (Amati Montesoricensis). (Rius, 1946).

Aquest Amat, vescomte de Girona i pare segons sembla d'Ermessenda de Montsoriu, esposa de Guerau de Cabrera, és l'origen de la llarga vinculació històrica de Montsoriu amb els Cabrera, i de la relació del castell amb el monestir de Sant Salvador de Breda: Guerau I de Cabrera i Ermessenda de Montsoriu foren els fundadors d'aquest monestir l'any 1038.

Del segle XIII tenim referències en la Crònica de Bernat Desclot (esmentant l'atac de Felip l'Ardit de França, 1285): «(...) e en lo Vallès se tenia lo castell de Montsoriu, qui és un dels bells e nobles del món, e és del compte d'Empúries» (Soldevila, 1973). A la «Gesta Comitum Barcinonensium»: «(...) Habuit autem refugium et praesidium in castro Montsoriu ubi cum suis dominabus reposuit comitissam» (Barrau i Massó, 1925). I de la visita del genovès misser Galeot a Montsoriu: «... e lo dit micer Galeot dixli (...) que ell era estat II vegades a Montsoriu e que era molt bell castell» (Bofarull, 1867).

De la utilització de Montsoriu com a residència per part dels vescomtes de Cabrera en dona fe un dels textos referents al procés contra Bernat II de Cabrera i el seu fill Bernat III al segle XIV. El 16 de juny de 1364 la reina Elionor ordena inventariar els béns de Bernat II de Cabrera:

«Deinde ibidem ad requisitionem dicti procuratoris fiscalis predicta domina Regina mandavit describi bona dicti nobi-

Més de 20 anys de gestions per salvar Montsoriu

Any 1970

- La Asociación Española de Amigos de los Castillos» amb el seu vice-president al davant, Lluís Monreal, endeguen al començament d'any una campanya per a la seva recuperació.
- El 24 de febrer l'Ajuntament d'Arbúcies demana la seva cessió a l'Estat.
- El 15 de març la Delegación Provincial de Hacienda envia un escrit notificant que la petició no procedeix per ser el castell propietat de José de Ribot Batlle.
- Carteig entre Lluís Monreal i l'Ajuntament d'Arbúcies.

Any 1981

- L'Ajuntament encarrega un informe a la llavors estudiant d'arqueologia Montserrat Mataró, que el presenta el desembre.

Any 1982

- El mes de desembre J. M. Rueda, M. Mataró i J. M. Llorens demanen permís d'excavació arqueològica.

Any 1983

- Durant el mes d'agost, els mateixos membres tornen a demanar permís d'excavació, integrats en l'equip del Museu Etnològic del Montseny.

Any 1984

- Presentació del projecte d'actuació al castell, per part dels sol·licitants del permís al Servei d'Arqueologia i al de Patrimoni Arquitectònic. Novembre, registre d'entrada E-9458.
- Presentació, el mes de novembre, de la proposta del projecte de conservació i millora del castell de Montsoriu, pels arquitectes Joaquim Figa i Ramon Ripoll.

Any 1985

- Entrevista amb el director general del Patrimoni, Sr. Antoni Pladevall.

Any 1987

- El mes d'abril la Societat Catalana d'Arqueologia envia un informe

«La gran extensió dels seus murs i la complexitat dels seus elements ens ofereixen, tal vegada, la més ambiciosa i acabada construcció de tot el país». (Monreal-Riquer, 1955). Si es deixa avançar la vegetació i es permet l'acció dels furtius i visitants desatencius, l'afirmació que fan els autors en aquesta frase s'haurà de fer en passat.

lis Bernardi de Capraria et constant quod in bonis ejusdem nobilis est castrum de Montsoriu cum suis terminis et pertinentiis in quoidem castro ipse nobilis suum tenent domicilium» (Bofarull, 1867).

També del segle XIV, i amb motiu de la revolta del vescomtat contra Pere III, trobem una nota que dóna idea de la potència militar del castell, quan el 1368 el rei convoca una tropa de 1.200 homes per rendir Montsoriu (Coroleu, 1878).

El 1462, però, en plena Guerra Civil, la guarnició de Montsoriu estava composta només per quatre homes. En aquesta guerra, el castell de Montsoriu passà per diverses mans fins que el 1471 el rei Joan II el cedí a Joan Sarriera. Des d'aleshores ençà, entre d'altres, fou propietat dels Medinaceli, fins arribar a la família Ribot, actuals propietaris del castell.

En el segle XIX, durant la primera guerra carlina (1833 a 1840), Montsoriu fou ocupat per una companyia de la Milícia Nacional (Renter, 1884). Sens que des d'aquesta data en coneguem cap més ocupació.

El Castell

Montsoriu encara conserva els tres recintes del seu sistema defensiu: el primer recinte, tancat per una muralla

guarnida de torres quadrades, i en el qual se situa la porta d'entrada, es disposa en el sector meridional i llevantí del conjunt, dominant l'accés al castell.

El segon recinte apareix muntat sobre un potent talús, guarnit per sis torres rodones, i una de quadrada en el sector septentrional. Aquest recinte tanca un ampli pati d'armes, en el centre del qual hi ha una cisterna de grans dimensions. En tres costats del mur, s'hi disposen un seguit de dependències d'una sola planta, entre les quals sobresurt la que fou la capella, de forma rectangular i petites dimensions, amb un finestral en ogiva i restes de l'espaldana.

Tanca també aquest segon recinte un altre talús de forma poligonal sobre el qual s'assenten la torre d'homenatge i el palau. L'accés a aquest tercer recinte es realitza pel cantó contrari a la torre d'homenatge, tocant les dues torres cilíndriques que protegeixen l'angle del mur. Destaca en aquest sector un ampli passadís, anomenat tradicionalment «Sala Gòtica», obert d'ambdós cantons i cobert amb volta apuntada sobre quatre arcs; des d'aquí unes escales menen al recinte sobirà del castell, format per tres crugies, estretes i paral·leles que arriben fins a la torre de l'homenatge. La crugia central, descoberta, fa la funció de pati al qual

Escenificació de llegendes del castell de Montsoriu, organitzada per l'Ajuntament d'Arbúcies, la diada de l'Onze de Setembre, en el Teatre de la Llar de Jubilats d'Arbúcies.

donaven les finestres i obertures de les crugies laterals. Des del pati es pot accedir a la planta baixa de la torre per una porta en punt rodó; de la mateixa manera que des de dalt del terraplè, s'accedeix a la part superior de la mateixa torre.

Cal esmentar també l'existència, a un centenar de metres del castell, d'una torre o castellet, de forma quadrangular, situat sobre el turó de les Bruixes. Aquesta torre o posició avançada sobre la vall de la riera d'Arbúcies, estava en el seu moment unida al recinte principal per dos murs, dels quals, en l'actualitat, només resten els fonaments. A l'espai interior d'aquests dos murs, en la campanya d'excavacions del 1983, hi apareguren altres murs transversals, i també estructures de combustió i restes de teulat.

Ahora, aquest recinte exterior restava separat del nucli del castell pròpiament dit i de la mateixa torre de les Bruixes, per dos fossats, l'un als peus de la torre i l'altre als peus del castell.

Estat actual

L'aspecte actual que ofereix Montsoriu és lamentable, a més del deteriorament produït pel pas del temps i la vegetació que ha anat cobrint bona part de les ruïnes, en aquests moments el perill

més important el constitueix l'activitat de buscadors clandestins i les acampades indiscriminades d'excursionistes.

El recinte emmurallat apareix ple de forats, que van arribar a destruir zones excavades l'any 1983, i que han inutilitzat per sempre àrees que, per la seva situació, haurien estat susceptibles d'intervenció arqueològica. Per altra part, la magnitud d'algun d'aquests forats ha arribat a posar en perill l'estabilitat d'importants estructures arquitectòniques del recinte sobirà, el sector per altra banda més castigat per aquestes actuacions.

El resultat de la presència en el castell d'alguns grups de visitants poc respectuosos ha tingut resultats desastrosos per al monument i per al medi que l'acull: pintades a les parets, enderrocament de murs, desaparició de l'escut de la família Cabrera d'una de les parets principals, restes de foc i deixalles i escombraries escampades per tota l'àrea del castell i per zones properes.

Aquesta situació d'abandonament generalitzat i degradació progressiva, accentuada en els últims anys, i la pròpia consciència de trobar-nos davant una de les mostres més notables del patrimoni arquitectònic del nostre país, ha impulsat un seguit d'actuacions encaminades a resoldre definitivament aquesta problemàtica.

denunciant el deplorable estat del monument.

– L'octubre de 1987. Els Serveis Territorials de Cultura de Girona de la Generalitat de Catalunya encarreguen als tècnics del Museu Etnològic del Montseny la redacció d'un informe complet sobre el castell (situació geogràfica, toponímia, història, llegendes, descripció del castell, treballs realitzats...).

– A final d'any reunió a dalt del castell amb el conseller de Cultura (Sr. Ferrer), el director general del Patrimoni (Sr. Mac), el coordinador dels Serveis Territorials de Cultura de Girona (Sr. Saqués), els propietaris (família Ribot), els alcaldes de la zona i els tècnics redactors de l'informe.

– J. M. Llorens, J. M. Rueda, J. Tura demanen permís d'excavació arqueològica.

Any 1988

– El mes de març, l'Ajuntament pren acord de Ple, pel qual se cedeix a la Generalitat de Catalunya la seva propietat en el con del castell.

– Presentació d'una programació d'activitats feta per tècnics del Museu Etnològic del Montseny, el Centre d'Investigacions Arqueològiques de la Diputació de Girona i el Servei de Restauració i Catalogació de Monuments de la Diputació de Girona.

– Reunió a Hostalric de la Mancomunitat del Montseny, amb presència dels Srs. Saqués (coordinador dels Serveis Territorials de Cultura) i Simó (aparellador del mateix servei).

– Diverses visites al castell, per part del Sr. Simó, per planificar l'arreglament de l'accés, la neteja i el topogràfic.

– Avantprojecte del camp de treball, que se celebrà el mes d'agost, de l'Associació Catalana de Cases de Colònies (can Massaguer).

– Presentació d'una memòria de l'excavació de 1983, al Servei d'Arqueologia (registre d'entrada E-10011).

– El mes de desembre sol·licitud de permís d'intervenció arqueològica.

Any 1989

– Sorgeixen els primers problemes amb l'acceptació de la cessió. Corre el

rumor de l'existència d'uns hipotètics problemes jurídics de delimitació de propietat.

– Denegació del permís de 1988 (E-8835).

– El picapedrer artístic Sr. Armengol presenta al Museu Etnològic del Montseny un projecte de recuperació del castell que alhora, per recomanació nostra, també tramet als Serveis Territorials de Cultura de Girona.

– S'eleva un recurs d'alçada per la denegació del permís, que és desestimat (B-17957).

– Reunió de Patronat del MEMGA (Museu Etnològic del Montseny. La Gabella), amb la presència del director general del Patrimoni, Sr. Carbonell, on se li planteja el problema.

Any 1990

– Denegació permís 1989 (E-6823).

– Octubre. Recurs d'alçada.

– Octubre. Entrevista amb el sots-director del patrimoni, Sr. Vendrell.

– Desembre. Desestimació recurs d'alçada (B-023476).

– Diputació de Girona i els Serveis Territorials de Cultura acaben el topogràfic.

Any 1991

– L'Associació Catalana d'Arqueologia torna a denunciar la situació del castell.

– Desestimació del recurs d'alçada. S'estudia la possibilitat de dur endavant un contenciós administratiu davant el Tribunal Superior de Justícia.

– Denegació del permís d'excavació.

– Petició de l'Ajuntament d'Arbúcies als Serveis Territorials de Cultura d'una còpia del topogràfic.

– El Departament de Medieval de la Universitat de Barcelona demana als tècnics del Museu l'elaboració d'unes conferències sobre Montsoriu, dins de les Jornades d'Arqueologia Medieval.

– Acord de l'Ajuntament d'Arbúcies per exigir a la Generalitat que accepti la cessió i desencalli el tema de Montsoriu.

– El Patronat del Museu acorda endegar, per a l'any 1992, una campanya per a la preservació de Montsoriu.

Formació de l'Associació

L'Associació d'Amics del Castell de Montsoriu neix per impuls del Museu Etnològic del Montseny, que considera com una de les seves obligacions fonamentals, com a museu, la lluita per a la conservació del patrimoni del seu territori, i més quan un monument de l'entitat i l'abast nacional del castell de Montsoriu, una de les mostres més notables de l'arquitectura militar medieval catalana, es troba en un llastimós estat de ruïna, davant la passivitat incomprendible de les institucions del nostre país.

Així, en una reunió del Patronat del Museu del final de 1991, s'aprova la proposta d'endegar una campanya per a la preservació del castell de Montsoriu. Conseqüentment, al principi del present any s'iniciaren els primers contactes per tal de començar l'esmentada campanya. La resposta que van tenir les primeres convocatòries va fer veure als responsables del museu que es tractava d'un tema d'ampli abast i d'interès públic, sobretot a nivell dels pobles que envolten el castell, amb la qual cosa es feia evident que la coordinació d'aquesta campanya calia que estigués vehiculada per un col·lectiu cívic d'ampli abast, de manera que el museu només facilités les seves instal·lacions i infraestructura en general. Així nasqué la idea de la formació de l'Associació d'Amics del Castell de Montsoriu, que actualment té la seva seu al Museu Etnològic del Montseny.

L'Associació, en primer lloc, s'autoconstituí com a tal i inicià una roda d'informacions pels diferents pobles, fins que es creà la seva junta, composta per membres dels pobles implicats (Sant Feliu de Buixalleu, Breda i Arbúcies) en la campanya, sense respondre a cap representativitat en concret, sinó només a l'interès, sensibilitat i inquietud compartides davant el tema.

Un dels objectius de l'Associació fou que els actes de la campanya no estiguessin sempre directament organitzats per ella mateixa, sinó que fossin els diferents col·lectius i entitats locals els que s'hi adherissin en actes dissenyats i organitzats per ells mateixos, i així relegar a l'Associació el simple paper de coordinador i, sobretot, el de recordatori a les

institucions implicades. Aquesta ha estat una tasca fàcil, car el castell està arrelat a les comunitats veïnes tant a nivell sentimental com paisatgístic, fet que explica la bona acollida d'aquesta iniciativa.

Indubtablement el ressò de les activitats de l'Associació ha estat notable, nosaltres seguidament esmentarem les més ressenyables en l'apartat següent. Però, d'entre totes, ha estat precisament el moviment cívic que ha generat el que ha influït positivament per tal que les diferents institucions, sota la direcció de la Generalitat de Catalunya i, cal, dir-ho, amb un fort impuls del coordinador dels SSTT de Cultura de Girona, s'asseguessin damunt de la taula per orquestrar les solucions més possibilistes.

Conclusions

L'activitat de l'associació ha tingut com a primer resultat aconseguir assegurar en una mateixa taula les diferents administracions i aconseguir uns primers pre-acords de finançament i funcionament.

Aquests pre-acords s'establiren en una primera reunió feta a la seu del Consell Comarcal el mes de juliol d'enguany, amb l'assistència de membres de l'Associació, dels ajuntaments d'Arbúcies, Breda i Hostalric, dels Serveis Territorials de Cultura de la Generalitat de Catalunya, del mateix Consell Comarcal i amb l'absència de la Diputació de Girona. El resultat fou un compromís pel qual la Generalitat assumiria pressupostàriament l'equivalent, com a mínim, del que les altres administracions i l'Associació sumades hi aportessin.

Quant als aspectes de funcionament, es parlà de la creació d'un patronat gestor del monument, en què serien representades totes les administracions implicades i l'Associació; i alhora es parlà de formalitzar la cessió del castell i de part de la muntanya al Consell Comarcal.

A hores d'ara la cessió encara no s'ha realitzat i els estatuts del Patronat romanen paralitzats en els Serveis Jurídics de la Generalitat. Malgrat tot, esperem que 1993 sigui l'any en què es basixin les bases definitives sobre les quals garantir la rehabilitació de Montsoriu.

J. M. Rueda i J. Tura
Museu Etnològic del Montseny

Accions realitzades a la campanya de «Salvem Montsoriu»

- Durant el mes de febrer i març es va constituir l'Associació d'Amics del Castell de Montsoriu.
  - Recollida de signatures d'adhesió a la campanya per a la preservació i rehabilitació de Montsoriu.
  - Adhesió d'entitats i institucions a l'esmentada campanya.
  - Acords de plens municipals (Arbúcies, Breda, Hostalric i Sant Feliu de Buixalleu), que se sumen a la campanya.
  - Subvencions dels ajuntaments d'Arbúcies, Breda i Sant Feliu de Buixalleu a l'Associació per ajudar a sufragar les despeses de la campanya.
  - Diferents actes dins de la Setmana Cultural de Sant Jordi a Arbúcies: *Museu Etnològic del Montseny*: Taula rodona sobre Montsoriu, amb la participació dels Srs. Carles Alay, responsable de Patrimoni de la Societat Catalana d'Arqueologia; Joan Surroca, director del Museu d'Art de Girona i coordinador de la campanya per a la recuperació del castell del Montgrí; Lluís Monreal, ex-vice-president de la Asociación de Amigos de los Castillos; Antoni Pladevall, reconegut medievalista i «montsenyista», coordinador de l'obra *La Catalunya romànica*, entre d'altres i ex-director general del Patrimoni de la Generalitat, i Pere CATALÀ i ROCA, coordinador de l'obra *Els Castells Catalans* de la *Asociación de Amigos de los Castillos* i gran coneixedor del tema.
- Consell Municipal de Joventut*: Actuació dels Trobadors a l'església parroquial.

Esplai Municipal de Can Son: Representació a la plaça de la vila de la vida als castells, amb participació de la mainada i els monitors. *Biblioteca, Fundació de «la Caixa»*: Recital per a la mainada de llegendes de Montsoriu.

Fora d'aquests dies s'han portat a terme actes de diferent caire:

- El Consell Municipal de Joventut va treure brossa del castell.
- Els alumnes de Formació Professional d'Arbúcies van col·locar dues

- pancartes, una a la torre d'homenatge, amb el lema «Salveu-la», i l'altra a la carretera d'accés, amb la llegenda: «Patrimoni en perill».
- *El Col·legi Públic Dr. Carulla*, va portar a terme diferents actes: Dues conferències sobre el castell, a càrrec del responsable del Centre de Documentació del Montseny, del Museu Etnològic del Montseny, Jordi Tura. Realització d'una pintura mural amb el lema «Salvem el castell de Montsoriu». Realització de dibuixos, cartells murals, amb la finalitat de muntar una exposició. Reproducció en cartró del castell en els passadissos de l'escola. Representació teatral d'una adaptació de dues llegendes situades en el castell, en el marc de la festa de fi de curs.
- *El Col·legi Vedruna d'Arbúcies* va realitzar diferents actes, concursos de dibuix, redacció... sobre el castell.
- Escrits per part de diferents membres de l'Associació en la revista *Aquí Riells i Viabrea*, núm. 15 (a aparèixer) i en el programa de la *Festa de l'Ajust* de Breda.
- Realització de pòsters, samarretes i adhesius, amb el logotip, «Salvem Montsoriu».
- Diferents parades de venda d'aquests productes a Breda, Arbúcies i durant les *Jornades d'Arqueologia Gironina*, que van tenir lloc al principi de juny a Sant Feliu de Guíxols.
- A proposta de l'Associació, tots els catifaires d'Arbúcies van fer constar en les seves catifes florals de Corpus el logotip de la campanya.
- El Museu Etnològic del Montseny ha realitzat una exposició itinerant, que s'ha exposat a Arbúcies, Breda i Sant Celoni, localitat on actualment roman, i està previst que properament vagi a l'Ateneu d'Hostalric.
- Paral·lelament a tots aquests actes, s'han anat mantenint converses amb el cap dels Serveis Territorials de Cultura de la Generalitat de Catalunya a Girona.
- Roda de premsa al mes de juliol.
- La regidoria de Cultura de l'Ajuntament d'Arbúcies, va realitzar el dia 11 de setembre l'escenificació sobre Montsoriu, història i llegenda, segons guió de Daniel Martí.
- Emissió d'un vídeo sobre Montsoriu a TV Breda.
- Estand de l'Associació dels Amics del Castell de Montsoriu a la fira de Sant Miquel d'Hostalric.
- S'ha encarregat loteria de Nadal per un total de 1.050.000 pessetes, al número 31.163.
- Parada per fires de Girona a la plaça de la Independència.
- Dia 15 de novembre, pujada al Castell de Montsoriu i castanyada, des de Breda i Arbúcies.

BIBLIOGRAFIA

BARRAU, L.; MASSÓ, J. (Ed.): «Gesta Comitum Barcinonensium». Cròniques Catalanes II. Barcelona, Concepció Rabell i Civils, 1925.

BOFARULL, M. de (Ed.): CDI ACA, vol. XXXII. Barcelona, 1867.

COROLEU, J. Et Al: Los fueros de Cataluña. Barcelona, 1878.

RENTER, B.: «Pau Piferrer y Fábregas». Memorias de la Asociación Catalanista d'Excursions Científicas, III. Barcelona, 1884.

RIUS, J. (Ed.): Cartulario de Sant Cugat del Vallès. Vol. II. Barcelona, CSIC, Escuela de Estudios Medievales, 1946.

SOLDEVILA, S. (Ed.): Les quatre grans cròniques. Biblioteca Perenne. Barcelona, Ed. Selecta, 1973.